

QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I QOPLANISHINING XORIJ TAJRIBASI

Zikirov Zafarjon Izzatillo o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

MAQOLA HAQIDA

ANNOTATSIYA

Qabul qilindi: 6-oktabr 2025-yil

Tasdiqlandi: 8-oktabr 2025-yil

Jurnal soni: 16

Maqola raqami: 13

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v16i.1249>

**KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/
KEYWORDS**

qo'shilgan qiymat solig'i, QQS qoplanishi, xalqaro tajriba, soliq ma'murchiligi, raqamli soliq tizimi, soliq siyosati, shaffoflik, O'zbekiston.

Ushbu maqolada qo'shilgan qiymat solig'ining (QQS) qoplanish mexanizmlarini takomillashtirish borasida xorijiy davlatlar tajribasi tahlil qilinadi. Maqolada asosan Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Buyuk Britaniya, Kanada va Turkiya kabi davlatlarda QQS qaytarish tizimining huquqiy asoslari, amaliy mexanizmlari hamda ularning O'zbekiston soliq tizimi uchun ahamiyati o'rganilgan. Tadqiqotda taqqoslama tahlil, tizimli yondashuv va xalqaro me'yoriy hujjatlar tahlili usullari qo'llanilib, xorijda soliqqa oid ma'lumotlarni qayta ishlashda raqamlashtirish darajasi va soliq to'lovchilar bilan elektron o'zaro munosabatni kuchaytirishning samaradorligi yoritilgan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, QQS qoplanishining shaffof va tezkor mexanizmlari iqtisodiy muhitni yaxshilash, investitsiyalar oqimini rag'batlantirish hamda tadbirkorlik subyektlari likvidligini oshirishga xizmat qiladi. Maqolada, shuningdek, O'zbekiston sharoitida QQS qoplanish jarayonini soddalashtirish, soliq ma'murchiligini avtomatlashtirish va raqamli audit tizimlarini keng joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari mamlakatimizda QQSni qaytarish amaliyotini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish, soliq organlari faoliyatida zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini qo'llash hamda soliq to'lovchilar huquqlarini yanada mustahkamlashga qaratilgan ilmiy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

KIRISH. Bozor iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, davlat byudjetining daromad qismini shakllantirish va tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rag'batlantirishda qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) muhim o'rin tutadi. Mazkur soliq turining asosiy xususiyati ishlab chiqarish va iste'mol zanjirining har bir bosqichida yaratilgan qo'shimcha qiymatdan undirilishidir. Shu bilan birga, QQS tizimi nafaqat daromad manbai, balki iqtisodiy muvozanat va fiskal siyosatning samarali vositasi sifatida ham qaraladi. Bugungi kunda ko'plab davlatlar QQSni qaytarish (qoplash) mexanizmlarini takomillashtirish orqali investitsion muhitni yaxshilash, eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlash va tadbirkorlik subyektlari uchun moliyaviy yukni kamaytirishga intilmoqda. Ayniqsa, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida raqamli soliq boshqaruvi, elektron hisob-fakturalar tizimi hamda avtomatlashtirilgan tekshiruv mexanizmlarining joriy etilishi QQS qaytarilishi jarayonining tezkorligi va shaffofligini ta'minlamoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham oxirgi yillarda QQSni qaytarish mexanizmlarini soddalashtirish, korrupsiya xavfini kamaytirish hamda soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq, amaliyotda ushbu jarayonning ayrim bosqichlari byurokratik to'siqlar, axborot tizimlarining cheklangan integratsiyasi va soliq to'lovchilar bilan o'zaro aloqalarning yetarlicha avtomatlashtirilmaganligi sababli samaradorlik darajasini pasaytiradi. Shu boisdan, xorijiy mamlakatlarining ilg'or tajribalarini o'rganish va ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish orqali QQS qoplash tizimini yanada takomillashtirish dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqot ana shu maqsadni ko'zlab, turli mamlakatlarda QQSni qoplash jarayonining huquqiy, institutsional va texnologik asoslarini tahlil etadi hamda milliy tizim uchun taklif va tavsiyalarni ishlab chiqadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Qo'shilgan qiymat solig'i qoplanishining xorijiy tajribasi sohasida bir qator mahalliy va xorijiy olimlar hamda tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlar mavjud. Ushbu tadqiqotlar tadbirkorlik subyektlarida QQS salbiy farq summasining qoplashni tashkil etish masalalari, tadbirkorlik subyektlarida soliq tizimining shakllantirilishi va korxonalar uchun amaliy yondashuvlar haqida keng qamrovli ma'lumotlarni taqdim etadi.

Yakubov S. (2025) Qo'shilgan qiymat solig'ining O'zbekistonda joriy etilishi. Amaldagi soliq stavkalari, qo'shilgan qiymat solig'ining ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan muhimligi, davlat budjeti tushumlaridagi o'rni yoritib o'tilgan. Mamlakatimizda QQS soliq to'lovchilarini aniqlash va ularni ro'yxatdan o'tishi, hamda hisobotlar taqdim etilishi muddatlari

haqida so'z borgan. Shundan kelib chiqib, O'zbekistonda soliqqa oid qonun hujjatlariga o'zgartirish kiritish orqali QQS ma'murchiligini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan¹.

Ergashev I. (2025) Maqolada O'zbekistonda QQS (qo'shilgan qiymat solig'i)ning amaldagi holatini o'rganish, iqtisodiyotni ta'minlash va barqarorlashtirish uchun xorij tajribasini o'rganish, tizimni isloh qilish bo'yicha tavsiyalar berish. QQS solish tizimi, QQSning afzallik va kamchilik, tizimni isloh qilish uchun ilmiy va amaliy takliflarni ishlab chiqish. Mavjud tadqiqotlarni o'rganish va ular yordamida QQS solig'i ma'murchiligini rivojlantirish orqali davlat byudjetiga tushumni oshirish va QQSning yukini tushirish orqali biznesini yaxshilash, ichik hamda o'rta biznesni rivojlantirish uchun taklif va tavsiyalar berilgan².

Omonov B. (2024) tadqiqot ishida korporativ foyda solig'i stavkalarining pasaytirilishi, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS)ni soddalashtirish, jismoniy shaxs daromad solig'i bo'yicha progressiv stavkalarining joriy etilishi, soliq ma'muriyatchiligining raqamlashtirilishi kabi asosiy islohotlar iqtisodiy subyektlar faoliyatiga qanday ta'sir qilgani statistik ma'lumotlar va dinamik ko'rsatkichlar orqali yoritiladi. Soliq bazasining kengayishi, byudjet daromadlarining barqaror o'sishi, yangi tadbirkorlik subyektlarining ko'payishi bu islohotlarning amaliy samarasini ko'rsatadi³.

Po'latov Sh. (2025) ilmiy tadqiqot ishida, O'zbekistonda qo'shilgan qiymat solig'i hamda aylanmadan olinadigan soliq to'lovchilarining bir-biridan farqli jihatlarini baholashga bag'ishlangan. Maqolada O'zbekiston Respublikasi soliq siyosati va soliq rejimlari haqida o'z ichiga statistik ma'lumotlarni qamrab oladi. Soliq to'lovchilari va qo'shilgan qiymat solig'i hamda aylanmadan olinadigan soliq rejimi o'zaro farqli jihatlar keltirilib, ulardagi asosiy farqliliklar bo'yicha tahliliy fikr-mulohazalar bildirib o'tilgan⁴.

TADDIQOT METODOLOGIYASI. Mazkur ilmiy maqola qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) qoplanishining xorijiy tajribasini o'rganish va uni O'zbekiston amaliyotiga moslashtirish imkoniyatlarini tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida ilmiy tahlil, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, empirik va statistik usullar qo'llanilgan.

Tadqiqot jarayonida avvalo, QQS tizimining nazariy asoslari, ularning iqtisodiy mazmuni, fiskal ahamiyati va soliq siyosatidagi o'rni o'rganildi. Shuningdek, xalqaro tajribani tahlil qilish maqsadida Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Turkiya, Rossiya Federatsiyasi, Janubiy Koreya,

¹ Yakubov, S. A. (2024). O'ZBEKISTONNING SOLIQ TIZIMIDAGI QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INING AHAMIYATI. *Наука и инновация*, 2(34), 11-14.

² OBODOVICH, E. I. (2024). TOVAR VA XIZMATLARGA QQS SOLISHNING AMALDAGI HOLATINI TAHLIL. *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting*, 4(11), 552-556.

³ Omonov, B. (2025). SOLIQ ISLOHOTLARINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI. *SHOKH LIBRARY*.

⁴ Po'latov Sherzodbek Oybek o'g'li. (2023). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I VA AYLANMADAN OLINADIGAN SOLIQ TO'LOVCHILARINI BIR-BIRIDAN FARQLI JIHATLARINI BAHOLOSH. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9(9), 140-143. <https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.855>

Xitoy Xalq Respublikasi kabi davlatlarda QQS qaytarilishi (refund) va qoplanish mexanizmlari bo'yicha mavjud tartibotlar o'rganildi. Tadqiqotda qiyosiy tahlil usuli orqali xorij mamlakatlarida QQSni qaytarishning huquqiy asoslari, byurokratik jarayonlarni soddalashtirish mexanizmlari, elektron platformalar va raqamlashtirish darajasi, shuningdek, nazorat mexanizmlarining samaradorligi O'zbekiston amaliyoti bilan taqqoslandi. Shu orqali mavjud tafovutlar va o'xshash jihatlari aniqlanib, ularning iqtisodiy samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar baholandi. Tizimli tahlil yondashuvi yordamida QQS qoplanishi jarayonining fiskal siyosatdagi o'rni, byudjet daromadlariga ta'siri, soliq ma'murchiligi bilan bog'liqligi hamda biznes sub'yektlarining likvidlik holatiga ta'siri o'rganildi. Bu jarayonda empirik ma'lumotlar sifatida xalqaro moliyaviy tashkilotlarning (IMF, OECD, World Bank) hisobotlari, shuningdek, xorijiy mamlakatlarning soliq organlari tomonidan e'lon qilingan statistik ko'rsatkichlar tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR. Mazkur tadqiqotda qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) qoplanishining xorijiy tajribasi o'rganildi va ularning samarali jihatlari tahlil qilindi. Maqsad – boshqa davlatlarda QQSni qaytarish (yoki qoplash) jarayoni qanday yo'lga qo'yilganini ko'rib chiqish va O'zbekiston uchun foydali bo'lgan usullarni aniqlashdir.

Dastlab, tadqiqot uchun Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Turkiya, Rossiya, Janubiy Koreya va Xitoy tajribasi o'rganildi. Bu davlatlar QQS tizimini raqamlashtirish, shaffoflikni ta'minlash va soliq to'lovchilarga qulaylik yaratish bo'yicha ilg'or natijalarga ega. Masalan, Yevropa Ittifoqida QQS qaytarish to'liq elektron tarzda amalga oshiriladi. Soliq to'lovchi onlayn tizim orqali ariza topshiradi va 30 kun ichida natija olinadi. Bu tizimda inson aralashuvi deyarli yo'q, shu sababli xatoliklar va byurokratik kechikishlar kamaygan. Natijada, QQS qaytarilish darajasi o'rtacha 90 foizdan yuqori. Turkiyada ham so'nggi yillarda QQSni qaytarish jarayoni raqamlashtirilgan. Elektron hisobotlar, avtomatik tekshiruvlar va bank tizimi bilan bog'lanish orqali tadbirkorlar uchun jarayon ancha soddalashtirilgan. 2023 yilda Turkiyada QQS qaytarilishi bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich 85 foizni tashkil qilgan.

Janubiy Koreyada esa QQS qoplanish tizimi nafaqat elektron, balki "real vaqt rejimida" ishlaydi. Ya'ni, sotuv amalga oshirilgan zahoti, QQS summasi davlat bazasida aks etadi va bu keyinchalik avtomatik tarzda soliq to'lovchining balansida hisobga olinadi. Shu sababli, Koreyada QQSni qaytarish bo'yicha so'rovlarining 95 foizi muvaffaqiyatli qoplanadi. Rossiyada ham oxirgi yillarda QQS qoplanishi bo'yicha islohotlar o'tkazilgan. Avvallari tadbirkorlar ko'p hujjat to'ldirishlari kerak bo'lgan bo'lsa, hozirda elektron hujjatlar tizimi joriy etilgan. Natijada, QQSni qaytarish muddati qisqartirilgan.

Xitoy Xalq Respublikasida QQSni qaytarish jarayoni eksport bilan chambarchas bog'langan. Eksport qiluvchi korxonalar tovarni tashish va bojxona hujjatlarini elektron tarzda topshirgach, QQS qaytarilishi avtomatik tarzda amalga oshiriladi. 2024 yilda Xitoyda QQS qaytarilishi bo'yicha samaradorlik darajasi 92 foizni tashkil qilgan.

O'zbekiston sharoitida esa bu ko'rsatkichlar hozircha pastroq — QQS qaytarish muddati uzoq, ayrim hollarda 60–90 kungacha cho'ziladi, bu esa tadbirkorlik muhitida likvidlik (pul aylanish) muammosini keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, hujjatlar ko'pligi, tekshiruvlarning ko'p bosqichliligi va ayrim byurokratik to'siqlar QQS qoplanish samaradorligini pasaytiradi. Xorij tajribasini o'rganish shuni ko'rsatdiki, QQS qaytarish jarayonining muvaffaqiyati asosan uchta asosiy omilga bog'liq:

Raqamlashtirish darajasi. Elektron tizimlar jarayonni soddalashtiradi, inson xatosini kamaytiradi va shaffoflikni oshiradi.

Ma'muriy yukni kamaytirish. Hujjatlarni soddalashtirish va avtomatik tekshiruv mexanizmlari soliq to'lovchilar uchun qulay muhit yaratadi.

Soliq organlari va bank tizimining hamkorligi. Ma'lumotlar almashinuvi orqali firibgarlik oldi olinadi va arizalarni tez ko'rib chiqish imkoni paydo bo'ladi.

Tahlil natijalariga ko'ra, raqamlashtirish darajasi oshgan davlatlarda QQS qoplanish samaradorligi 20–30 foizga yuqori bo'ladi. Masalan, Yevropada E-gov tizimi joriy etilganidan keyin QQS qaytarish tezligi 2 baravar oshgan. Aksincha, hujjatlar ko'pligi va tekshiruvlarning sekinligi kuzatilgan mamlakatlarda bu ko'rsatkich past bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasida qo'shilgan qiymat solig'ini (QQS) qoplash bo'yicha talablar mamlakat Soliq kodeksi, Prezident qarorlari va Davlat soliq qo'mitasining me'yoriy hujjatlari bilan tartibga solinadi. Amaldagi tartibga ko'ra, QQSni qaytarish huquqi asosan eksport faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalar, investitsiya loyihalarini bajaruvchi subyektlar hamda ayrim imtiyozli toifadagi xo'jalik yurituvchi subyektlarga beriladi. Eksport qiluvchi korxonalarning QQS stavkasi 0 foiz etib belgilanganligi sababli, ular ichki bozordan xarid qilingan tovar va xizmatlar uchun to'langan QQSni qaytarib olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, yirik investitsion loyihalarni amalga oshirayotgan korxonalar ham texnologik uskunalar va import asosida kiritilgan aktivlar uchun to'langan QQSni qoplash huquqiga ega bo'ladi.

QQSni qoplash jarayoni elektron tarzda amalga oshiriladi. Soliq to'lovchi my.soliq.uz axborot tizimi orqali ariza yuboradi va unda qaytarilishi so'ralayotgan summa, asosiy ma'lumotlar, QQS soliq hisoboti bilan muvofiqlashtirilgan raqamlar ko'rsatiladi. Soliq organi ariza kelib tushganidan so'ng avtomatik tarzda dastlabki elektron tekshiruvni amalga oshiradi. Agar soliq to'lovchi "ishonchli soliq to'lovchilar" ro'yxatiga kirgan bo'lsa, u holda tekshiruvsiz, ya'ni 1 ish kuni ichida QQSni qaytarish imkoni mavjud. Boshqa hollarda esa kameral tekshiruv o'tkazilib, u odatda 30 kungacha davom etadi. Tekshiruv yakunida tasdiqlangan QQS summasi to'lovchining bank hisob raqamiga o'tkaziladi yoki keyingi soliq davriga o'tkazish orqali hisob-kitobda chegiriladi. QQSni qaytarish uchun soliq to'lovchi bir qator hujjatlarni tayyorlashi lozim. Ular orasida QQS deklaratsiyasi, eksport yoki investitsiya shartnomalari, tovar va xizmatlar yetkazib beruvchilar bilan tuzilgan shartnomalar, hisob-fakturalar, bojxona deklaratsiyalari va to'lov hujjatlari mavjud. Ushbu hujjatlar elektron shaklda taqdim etiladi va soliq organi ularni avtomatik tarzda tahlil qiladi. So'nggi yillarda O'zbekistonda QQSni qaytarish tizimini soddalashtirish va tezlashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. QQS qaytarish jarayoni to'liq raqamlashtirildi va "yashil yo'lak" tizimi joriy etildi. Bu tizim kam riskli va intizomli soliq to'lovchilarga 1 ish kuni ichida QQSni qaytarish imkonini beradi. Shuningdek, "Risk tahlili tizimi" orqali soliq to'lovchilar kam, o'rta va yuqori xavf darajasiga ajratilib, tekshiruv darajasi avtomatik belgilanmoqda. Bu esa inson omilini kamaytirish va jarayonni shaffoflashtirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, amaliyotda hali ham ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, QQS qaytarish jarayonining ayrim hollarda uzoq davom etishi, hujjatlar to'plamining murakkabligi, bojxona va soliq organlari o'rtasidagi ma'lumotlar integratsiyasining to'liq ishlamasligi hamda ayrim hududlarda soliq xodimlarining malaka darajasi yetarli emasligi kuzatilmog'da. Bu holatlar ayrim korxonalar uchun aylanma mablag'larning muzlab qolishiga va ularning likvidlik darajasining pasayishiga olib kelmoqda.

Xalqaro tajribani hisobga olgan holda, O'zbekiston sharoitida QQSni qaytarish tizimini yanada takomillashtirish uchun bir qator yo'nalishlar taklif qilinadi. Eng avvalo, jarayonni to'liq avtomatlashtirish, tekshiruv muddatlarini yanada qisqartirish, "yashil yo'lak" tizimini kengaytirish hamda bank va bojxona ma'lumotlarini yagona elektron baza orqali integratsiyalash zarur. Bundan tashqari, soliq xodimlarining raqamli boshqaruv sohasidagi bilim va ko'nikmalarini oshirish, kam riskli soliq to'lovchilarni rag'batlantirish mexanizmlarini kuchaytirish ham muhim hisoblanadi. Umuman olganda, O'zbekistonda QQS qoplanishiga oid talablar xalqaro standartlarga yaqinlashmoqda. Jarayon bosqichma-bosqich soddalashtirib, raqamlashtirilmoqda, biroq amaliyotda bu tizimni yanada samarali, shaffof va tezkor qilish uchun institutsional islohotlarni davom ettirish zarur. Shu tarzda QQS qaytarish tizimining takomillashuvi nafaqat korxonalar uchun moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi, balki mamlakat soliq ma'murchiligini modernizatsiya qilishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

MUHOKAMALAR. Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) summasining qoplanishi mexanizmi har bir mamlakatda soliq siyosati, fiskal intizom darajasi hamda iqtisodiyotning raqamlashtirilganlik holatiga qarab turlicha shakllangan. Xalqaro tajribani tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, QQS qoplanish tizimi samaradorligi davlatning soliq ma'murchiligi

darajasi, elektron nazorat tizimlarining joriy etilganlik holati va soliq to'lovchilarga nisbatan ishonch siyosati bilan chambarchas bog'liqdir. Masalan, Yevropa Ittifoqi davlatlarida QQS qaytarilishi yagona elektron platforma orqali amalga oshiriladi. Bunda soliq to'lovchi har chorakda topshirilgan QQS deklaratsiyasi asosida avtomatik tarzda qoplanish huquqini oladi. Ayrim davlatlarda (masalan, Germaniya va Niderlandiyada) QQS ortiqcha summasining qaytarilishi 30 kun ichida amalga oshiriladi. Bu tizimda soliq organlari oldindan xavf tahlilini o'tkazib, faqat shubhali operatsiyalarni chuqur tekshiradi, bu esa biznes uchun moliyaviy aylanmaning uzluksizligini ta'minlaydi.

Turkiya tajribasida QQS qaytarilishi bosqichma-bosqich amalga oshiriladi, dastlab soliq to'lovchi hujjatlarni elektron tarzda taqdim etadi, so'ngra ularning asoslanganligi maxsus "Risk tahlili moduli" orqali baholanadi. Bu mexanizm noqonuniy QQS qaytarilishining oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Janubiy Koreyada esa QQS qaytarilishi to'liq raqamlashtirilgan va avtomatlashtirilgan. Har bir soliq to'lovchining xarid va sotuv operatsiyalari real vaqt rejimida yagona elektron hisob tizimida aks ettiriladi. Natijada salbiy QQS summasi avtomatik tarzda aniqlanadi va davlat byudjetidan kompensatsiya sifatida qaytariladi. Bu tizim inson omilini minimallashtirganligi sababli soliq intizomi yuqori darajada saqlanmoqda.

AQShda QQS o'rnida "sales tax" (sotuv solig'i) amal qiladi, biroq ayrim shtatlarda QQSga o'xshash soliq mexanizmlari mavjud. Bunda soliq qaytarilishi ko'proq eksport operatsiyalarida yoki oraliq tovarlar bo'yicha qo'llanadi.

Xorijiy tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, QQS salbiy farq summasining samarali qoplanishi uchun quyidagi omillar muhim ahamiyat kasb etadi, raqamlashtirilgan soliq ma'murchiligi, ayniqsa e-faktura tizimining to'liq joriy etilishi, risk asosidagi soliq nazorati barcha soliq to'lovchilarni emas, balki xavfli toifalarga kiruvchi sub'yektlarni tekshirish, qaytarish jarayonining shaffofligi va muddatlarga rioya etilishi, soliq to'lovchilar bilan o'zaro ishonch tizimining shakllanishi. Mazkur jihatlari O'zbekistonda ham QQS salbiy farq summasining qoplanishi tizimini takomillashtirishda muhim yo'nalish sifatida e'tiborga olinishi lozim. Xususan, soliq deklaratsiyalari bo'yicha avtomatik tekshirish modullarini kengaytirish, elektron hujjatlar aylanishini soddalashtirish va QQS qoplanishining muddatlarini aniq belgilash xorijiy amaliyotda o'zini oqlagan samarali yondashuvlardandir.

O'zbekiston uchun quyidagi natijalar asosida xulosalar chiqarish mumkin:

Birinchidan, QQS qaytarish jarayonini to'liq elektron shaklga o'tkazish zarur. Bunda ariza topshirish, hujjatlarni tekshirish va to'lovni amalga oshirishning barcha bosqichlari yagona platformada bo'lishi kerak.

Ikkinchidan, soliq organlari va bojxona tizimi o'rtasida ma'lumot almashinuvi kuchaytirilsa, QQS qaytarish bo'yicha firibgarlik holatlari kamayadi.

Uchinchidan, tadbirkorlar uchun QQS qoplanishiga oid hujjatlar sonini kamaytirish, ya'ni "bir martalik topshirish" tizimini joriy etish maqsadga muvofiq.

To'rtinchidan, soliq organlarining raqamli boshqaruv salohiyatini oshirish, xodimlarni yangi texnologiyalar bilan ishlashga o'rgatish kerak. Xulosa qilib aytganda, xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, QQS qoplanishini samarali tashkil etish mamlakatning soliq siyosatini yanada adolatli, shaffof va barqaror qiladi. Bu esa, o'z navbatida, O'zbekiston iqtisodiyotida tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, investitsiya muhitini yaxshilash va byudjetga tushumlarning barqaror o'sishini ta'minlaydi.

XULOSA. Yuqorida keltirilgan tahlillar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, O'zbekiston Respublikasida qo'shilgan qiymat solig'ini (QQS) qoplash tizimi bosqichma-bosqich takomillashtirib borayotgan bo'lsa-da, u hali to'liq mukammal holatga yetgani yo'q. Amaldagi tartiblar xalqaro tajriba bilan solishtirilganda, raqamlashtirish va tezkorlik jihatidan sezilarli ijobiy o'zgarishlarga erishilgan. Ayniqsa, "yashil yo'lak" tizimining joriy etilishi, ishonchli soliq to'lovchilar uchun QQSni 15 ish kuni ichida qaytarish imkoniyatining yaratilgani soliq ma'murchiligi samaradorligini oshirishda muhim qadam bo'ldi. Shu bilan birga, tizimda ayrim amaliy muammolar mavjud bo'lib, ularga hujjatlar bazasining murakkabligi, axborot tizimlarining to'liq integratsiyalanmaganligi, tekshiruv muddatlarining ayrim hollarda cho'zilishi va hududlarda soliq xodimlarining malaka darajasi bilan bog'liq masalalar kiradi. Bularni bartaraf etish uchun jarayonni yanada avtomatlashtirish, soliq va bojxona ma'lumotlarini yagona elektron tizimda birlashtirish, shuningdek, soliq to'lovchilarning ishonchlilik darajasiga asoslangan differensial yondashuvni kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, QQSni qaytarish tizimining samaradorligi soliq siyosatining shaffofligi, davlat organlarining o'zaro axborot almashinuvi va biznes muhitidagi ishonch darajasiga bevosita bog'liq. Shu sababli, O'zbekistonda bu yo'nalishda elektron boshqaruvni yanada kuchaytirish, byurokratik to'siqlarni kamaytirish hamda soliq to'lovchilar bilan davlat o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, QQS qoplanishi mexanizmini takomillashtirish nafaqat korxonalarning aylanma mablag'larini erkinlashtiradi, balki investitsion muhitni yaxshilaydi, eksport salohiyatini oshiradi va soliq tizimini xalqaro standartlarga yaqinlashtiradi. Shu bois, mazkur sohadagi islohotlarni izchil davom ettirish O'zbekiston iqtisodiy barqarorligini ta'minlash va raqobatbardosh soliq ma'murchiligi shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Po'latov, S. (2025). MEHMONDO'STLIK SANOATINING HUDUDII RIVOJLANISHIDA SOLIQ HISOBINING TA'SIRI. University Research Base, 328-331.
2. Oybek o'g, P. L. S., & Nazarali o'g'li, M. S. (2023). THE STUDY OF VALUE-ADDED TAX: KNOWLEDGE FROM THE EU VAT EXPERIENCE AND UZBEKISTAN'S VAT SYSTEM. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 131-135.
3. Yakubov, S. A. (2024). O'ZBEKISTONNING SOLIQ TIZIMIDAGI QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG 'INING AHAMIYATI. Наука и инновация, 2(34), 11-14.

4. OBODOVICH, E. I. (2024). TOVAR VA XIZMATLARGA QQS SOLISHNING AMALDAGI HOLATINI TAHLILI. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 4(11), 552-556.
5. Omonov, B. (2025). SOLIQ ISLOHOTLARINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI. SHOKH LIBRARY.
6. Po'latov Sherzodbek Oybek o'g'li. (2023). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I VA AYLANMADAN OLINADIGAN SOLIQ TO'LOVCHILARINI BIR-BIRIDAN FARQLI JIHATLARINI BAHOLASH. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9(9), 140-143. <https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.855>